

EFFICIENCY OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF SIOP MODEL

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ SIOP МОДЕЛІ

Olha Demianenko¹

Rymma Maiboroda²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-069-8-3>

Abstract. As the title implies, a scientific paper reveals the issue of an efficiency of professional activity of foreign language teachers in higher education institutions in the context of SIOP model. The problem of this study is that in spite of the stressed importance of teaching skills, student teachers lack many of the English as a foreign language (EFL) teaching skills which may have a negative impact on their teaching performance that in turn affects their teaching self-efficacy. The methods of applying SIOP model and the effect of using SIOP model on developing EFL student teachers' teaching skills are studied. It is emphasized that among the multiple factors that affect students' achievement is teacher effectiveness. Thus, the challenge remains to improve and promote the effectiveness of teachers in an effort to increase students' academic achievement. The positive and negative aspects of the education shift towards SIOP model are identified, the principles of enhancing innovative educational process effectiveness are revealed. It is worth noting that any professional development of foreign language teachers in higher education institutions must address specific knowledge and attitudes that are relevant to teaching foreign language learners. Teachers need to understand basic constructs of the second language development, the nature of language proficiency, the role of the

¹ PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of General and Applied Linguistics, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Ukraine

² Lecturer at the Department of General and Applied Linguistics, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Ukraine

first language and culture in learning, and the demands that mainstream education places on culturally diverse students. There is growing evidence that professional development approaches that are guided by teacher input and that view teacher learning as continual and transformative makes higher education institutions a better place for students and staff. The results indicated that introduction of SIOP model has opened up a number of problems associated with the introduction of such training services. It is stressed that the factors of SIOP model can guide limited English proficient students and suggest some useful strategies for language teachers to handle the students' difficulties in language comprehension. It should be stressed that the introduction of SIOP model in modern educational process opens up wide horizons and unlimited possibilities for the efficiency of professional activity of foreign language teachers in higher education institutions, which have yet to be studied and mastered by modern pedagogical science.

1. Вступ

Підготовка творчих, високоосвічених, фахових спеціалістів, здібних до діяльності в різних умовах, наразі є одним з основних завдань навчання у закладах вищої освіти. Підготовка таких фахівців вимагає того, щоб саме цими здібностями насамперед володіли й ті, хто забезпечує процес виховання й навчання, а саме: викладачі. Сучасні вимоги потребують такого педагога-професіонала, який насправді є суб'єктом педагогічної діяльності, а не тільки носієм наукових знань і способів їх передачі, який орієнтований на розвиток особистісних рис студентів, а не тільки на трансляцію знань, умінь і навичок, який уміє практично створювати розвивальні освітні ситуації, а не просто ставити й вирішувати вузько дидактичні завдання. Викладач ЗВО повинен реально оцінювати умови та контекст взаємодії, установлювати й підтримувати контакти, урахувати особливості сучасного студента, не боятися брати на себе відповідальність, тощо. Усе це вимагає серйозного перегляду шляхів удосконалення професійного становлення педагогів, які працюють у закладах вищої освіти.

В умовах сучасних технологій модернізації та підвищення якості вищої професійної освіти в Україні проблема ефективності викладання й особистості ефективного викладача є актуальною. Дана проблема набуває особливої актуальності й у зв'язку з оформленням контрак-

тів з викладачами ЗВО, а також з іншими удосконаленнями в системі вищої освіти. В українській педагогічній науці можна зустріти роботи, присвячені ефективності діяльності викладача вищої школи (Н. Гузій, О. Гура, О. Дубасенюк, О. Жигло, М. Козяр, В. Коновалова, Н. Лосєва, О. Романовська та ін.). Дослідниками визначено закономірності педагогічної діяльності у ЗВО, критерії ефективності діяльності викладача, основні характеристики його професіоналізму.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні специфіки професійної діяльності викладачів іноземних мов у закладах вищої освіти в контексті моделі SIOP; визначенні сутності й структурних компонентів професійного розвитку викладачів іноземних мов.

2. Вимоги сучасного суспільства до професійної компетентності викладачів іноземних мов

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується кардинальною зміною соціокультурного й освітнього контексту вивчення іноземних мов. Передусім, це зумовлюється зростаючими потребами у налагодженні міжкультурної комунікації та інтеграції усіх сфер діяльності суспільства. У свою чергу, це спонукає сучасну педагогіку до переосмислення освітніх концепцій, вимагає суттєвих змін у підходах до навчання іноземних мов, перегляду мети і змісту, упровадження новітніх технологій, удосконалення методів і прийомів навчання, пошуку нових, ефективних форм навчання. Очікувана результативність навчально-виховного процесу можлива лише за умови високої професійної компетентності кожного викладача іноземних мов. Таким чином питання професійної компетентності та її компонентів, а також творчого підходу викладача до своєї професійної діяльності не втрачають актуальності.

Іноземна мова у закладах вищої освіти є переважно обов'язковою дисципліною, що викладається з першого курсу. Отже, перед викладачем та студентами виникає необхідність урахування вивчення іноземної мови зі спеціалізацією, майбутньою професією студентів. Враховуючи вплив процесів європейської інтеграції на освіту і розуміючи роль володіння іноземною мовою майбутніми спеціалістами, ЗВО керуються принципом професійної спрямованості навчання іноземної мови.

На жаль, студенти немовних спеціальностей закладів вищої освіти демонструють досить низьку зацікавленість в оволодінні іноземними мовами. Усвідомлюючи, що знання іноземної мови (в першу чергу англійської) є на сьогодні однією із умов успішної кар'єри, студенти, тим не менше, не приділяють цій дисципліні належної уваги, що не може не відбиватися на результатах, які не задовольняють ні самих студентів, ні їх викладачів.

Володіння іноземною мовою на професійному рівні спеціалістами різних галузей стає глобальним викликом для України. Працюючі зі студентами з різними рівнями базової підготовки з іноземної мови, викладачі часто змушені самостійно шукати шляхи для досягнення успіху студентів, створювати стратегії викладання іноземної мови для студентів з обмеженими знаннями і водночас навчати студентів, які вже добре володіють іноземною мовою та прагнуть її вдосконалення. Для вирішення цих викликів мають відбутися принципові зрушення у розвитку професійної підготовки викладачів.

Саме тому в центрі нашої уваги модель SIOP – модель професійного розвитку викладачів іноземних мов, які працюють з лінгвістично та культурно різноманітними студентами, що визнана ефективною у багатьох країнах світу. Її імплементація в українських ЗВО сприятиме вирішенню вищеописаних проблем.

3. Визначення моделі SIOP у сучасній науковій літературі

Дана модель спрямована на застосування методів викладання іноземних мов, які роблять зміст предмету зрозумілим для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну. Слід зазначити, що дана модель пройшла тестування у закладах вищої освіти США та країн Європи, та довела свою ефективність у навчанні лінгвістично та культурно різноманітних студентів. Модель SIOP спрямовує викладачів іноземних мов на створення стратегій моделювання змісту предмету, які мають вплив на покращення вмій та навичок володіння іноземною мовою, та надає їм чітко сформульовану практичну модель навчання, що визначається зарубіжними науковцями як найкраща основа практики викладання іноземної мови.

Модель SIOP включає вісім компонентів, а саме: підготовку до заняття, побудову передумов, способи адаптації інформації для сту-

дентів, стратегії взаємодії, тактики проведення занять, оцінку розуміння матеріалу студентами та ефективності викладача. Кожен компонент має від трьох до шести функцій. Компоненти та функції SIOP демонструють ряд аспектів, які роблять діяльність викладача ефективною (Echevarria & Short, 2004, 2010; Echevarria, Vogt, & Short, 2004). Ця модель об'єднує особливості ефективного навчання в одне ціле, інтегрує іноземну мову з навчанням професійної діяльності. Роль викладача полягає в тому, щоб зрозуміти, що успішний та послідовний професійний розвиток повинен включати перспективи для усіх зацікавлених сторін (Joyce 1980; Livingston and Robertson, 2001). Отже, SIOP – це послідовна модель професійного розвитку, яка враховує професійні потреби викладачів на різних етапах їхньої кар'єри (Kollingson and Ono, 2001; Hargreaves and Fullan, 1992; Huberman, 1992).

Модель SIOP (Sheltered instruction observation protocol) – це підхід, який дає змогу тим, хто вивчає англійську мову, зрозуміти навчальний предмет, набуваючи майстерність у ньому. Технологія «Sheltered instruction» пропонує структуру, яка робить навчальний матеріал зрозумілим та підвищує знання англійської мови студентів через викладання. Модель SIOP інтегрує риси оперативного викладання для студентів (наприклад, спільне навчання, стратегії читання, диференційоване навчання та включення чотирьох видів мовленнєвої діяльності). Крім того, ця модель має особливості, спеціально сплановані для підтримки навчальних досягнень студентів (наприклад, введення мовних цілей у курс, розвиток і застосування попередніх знань, а також використання прийомів викладання для розвитку інтелектуального потенціалу) [14].

Вважаємо, що розвиток професійної грамотності студентів засобами іноземної мови на основі імплементації моделі професійного розвитку викладача (SIOP) дасть змогу ефективно підготувати студентів до професійної діяльності в сучасних умовах.

Більш активно рішенням даної проблеми займаються зарубіжні дослідники (Sh. Danielson, R. Marzano, R. J. Walker, J. Stronge та ін.), які виділяють різні структурні компоненти в понятті «ефективність» й умови, що визначають його формування. Ефективність навчального процесу характеризується рівнем досягнення поставленої мети педагогічної діяльності, враховуючи оптимальність витрачених зусиль, засобів та часу.

Так, виділяють чотири головні характеристики ефективного викладача: соціально-емоційні навички, педагогічні знання, глибокі знання власного предмета, особистісні характеристики [13].

Беручи до уваги особистість ефективного педагога в контексті якісного викладання, важливим для викладача є володіння соціально-емоційними навичками взаємодії зі студентами та підтримки ефективного навчального процесу, здатність поєднувати в своїй поведінці розумне й емоційне начало. Викладач також повинен знати і володіти методами, технологіями, процедурами, стратегіями, що складають основу педагогічного знання, щоб правильно передати відповідні знання студентам. Крім того, педагог повинен вміти забезпечити комфортну робочу обстановку на занятті, пояснювати й усувати виникаючі непорозуміння, направляти й мотивувати студентів, підтримувати їх інтерес до предмету, розвивати здатність до організованості, а також володіти базовими навичками менеджменту. Важливість знання свого предмету проявляється на різних стадіях процесу навчання, таких як: ефективний вибір формулювання мети, інтеграція особистого досвіду студентів в структуру заняття, ефективна підготовка і планування занять тощо [9].

4. Ефективний викладач і ключові характеристики ефективного викладання

Без сумніву, манера поведінки і стиль викладання, обрані педагогами, можуть значно вплинути як на атмосферу в аудиторії, так і на досягнення студентів. J.H. Stronge також виділяє чотири особливості та характеристики, що впливають на ефективність викладання, при цьому відводить провідне місце особистісним якостям викладача; додатково вводить менеджмент і організацію аудиторної роботи, організацію та інструктаж, а також моніторинг та оцінку особистих досягнень студентів і професіоналізм викладача [18].

Отже, ефективний викладач повинен відповідати наступним вимогам: встановлювати ясні й чіткі цілі; використовувати теми, що представляють інтерес для студентів; забезпечити максимальну зайнятість студентів на занятті; заохочувати командну і парну роботу; реалізувати принцип навчання «від простого до складного», щоб підтримати зацікавленість студентів у навчальному процесі; забезпечувати

студентів ефективним і своєчасним зворотнім зв'язком; демонструвати повагу до студентів; надавати студентам можливість оцінювання роботи й особистості викладача [9].

Важливість останнього пункту підтверджується результатами багаторічних досліджень R.J. Walker. Студенти оцінювали своїх педагогів, визначаючи, які якості для них найбільш важливі, при цьому термін «ефективний» описував певного викладача, який став найбільш успішним при допомозі студентам у навчанні, а термін «характеристики» визначав особливі якості певного викладача, які допомогли студентам досягти успіху [22].

Так, R.J. Walker розрізняє дванадцять основних характеристик ефективного педагога, такі як:

- підготовлений до заняття, приходить в аудиторію заздалегідь;
- позитивний, оптимістично налаштований по відношенню до викладання і своїх студентів; повідомляє студентам про їхні успіхи, заохочує і поважає досягнення кожного; допомагає студентам встановлювати і розвивати позитивні й конструктивні стосунки один з одним;
- підтримує високі очікування, вірить у можливий успіх кожного зі своїх студентів; встановлює високі стандарти і дотримується їх сам; встановлює високу планку для студентів, а також вчить їх вірити в свої сили;
- підбирає методики навчання і навчальні завдання, що стимулюють творчий потенціал студентів, ігрові методики навчання, проектні завдання, ситуативно наближені до реальних умов навчальної та майбутньої професійної діяльності студентів;
- чесний, об'єктивний по відношенню до студентів; наділяє їх рівними можливостями і заохоченнями, забезпечує ясні й логічні вимоги, а також усвідомлює, що не всі студенти здатні навчатися в одному й тому ж темпі;
- демонструє особисту зацікавленість в успіху своїх студентів, знає їх інтереси і захоплення, ділиться своїм особистим досвідом;
- культивує почуття причетності, знає як зробити так, щоб студенти відчували себе комфортно в аудиторії;
- проявляє співчуття, йому не байдужі особисті проблеми студентів;
- виявляє тактовність і почуття гумору, які він використовує для того, щоб розтопити лід у важкій ситуації або посміятися над ними разом зі студентами;

- проявляє повагу до студентів, навмисно не бентежить їх, прагне не зачепити почуття студентів і не порушує їх особисте життя;
- здатний прощати окремі недоліки, не злопам'ятний;
- визнає свої помилки, неправоту, а також готовий вибачитися, якщо його помилка вплинула на результати оцінювання досягнень студента [22].

Слід зазначити, що підвищенню ефективності діяльності викладачів сприяє не тільки оцінювання студентами їх особистісних і професійних якостей, велику роль відіграє також самооцінка і самоаналіз [12; 19]. Така діяльність спрощується при наявності моделей оцінювання, якими можуть користуватися як самі викладачі з метою самостійної оцінки власної практичної діяльності, так і їх керівники. Їх застосування і використання призводить до певних змін у навчальному процесі.

Моделі оцінювання ефективності викладання мають глибокий вплив як на якість освіти, так і на ефективність самих педагогів, а також на ставлення студентів до навчання (С. Danielson, R. Marzano, K. Phillips, R. Balan, T. Manko). Ці моделі передбачають активне включення студентів в процес оволодіння відповідними компетенціями, їх активну участь в процесі навчання, внесення пропозицій щодо його поліпшення; зміщення акценту на розуміння, міркування і наведення доводів, підготовку до подальшого навчання і роботи; готовність приймати на себе відповідальність не тільки за власні успіхи, а й за результат роботи в команді. І як результат, відбуваються зміни в навчальних планах і програмах, а так само і в стратегіях оцінювання.

Загалом, до ключових характеристик ефективного викладання належать: досвід викладання; адаптація інноваційних педагогічних стратегій і методик навчання з урахуванням особливостей контингенту студентів; знання педагогічної теорії і методики викладання; чітке планування і регулярна підготовка до занять; здатність до самоаналізу і безперервного професійного розвитку; встановлення контакту зі студентами [10].

Однак практичний досвід свідчить про те, що не завжди відбувається саме так. Слід зазначити, що багаторічний досвід викладача ще не гарантує ефективне викладання. Проте заперечувати його корисність не можна, особливо якщо викладач постійно займається самоаналізом і саморозвитком, адаптує технології навчання до потреб і здібностей студентів. Крім того, викладач повинен бути готовий навчати студентів з

різними інтересами, здібностями, рівнем мотивації й підготовки; студентів, яким може знадобитися додаткова допомога. Разом з тим, знання основних педагогічних принципів і методів, а також планування занять і підготовка до них часто є запорукою успішного навчання.

Вивчення вітчизняного та міжнародного досвіду, осмислення власної практичної роботи з вивчення ролі ефективного педагога в контексті якісного викладання дозволяє дійти таких висновків:

1. До факторів, здатних впливати на рівень ефективності викладання, можна віднести: особистісні та професійні якості викладача; особистісні якості студентів; мотивацію студентів та їх рівень володіння загальними й академічними компетенціями; особливості обраної програми навчання і напрями підготовки; тип навчального закладу (рівень його матеріально-технічного та інформаційного забезпечення; рівень організації навчального процесу; побутові умови студентів і ін.).

2. Ефективним викладачем можна вважати педагога, який демонструє високий рівень знань в області свого предмета, педагогіки і методики викладання, а також готовність і здатність до безперервної самоосвіти і підвищення професійної компетенції.

3. Ефективний викладач володіє певними професійними й особистісними характеристиками, високорозвиненими комунікативними навичками і власним педагогічним стилем.

4. Такий аспект викладання, як ефективність, проявляється в підвищенні мотивації студентів, створенні робочої атмосфери на занятті, чіткому плануванні та регулярній підготовці до занять, організації робочого часу, моніторингу навчальних досягнень студентів, корекції їх помилок, встановлення зворотного зв'язку зі студентами, організації їх творчої аудиторної, самостійної та дослідницької роботи.

Якість заняття визначається доцільним поєднанням репродуктивної та продуктивної діяльності студентів, чітким плануванням етапів навчальної роботи, прогнозуванням результатів, завдяки чому оптимально розподіляється зміст, підтримується рівень активності студентів протягом усього заняття, забезпечується поєднання відтворюючої та творчої, колективної та індивідуальної роботи.

Безсумнівно, провідна роль в досягненні поставленої мети педагогічної діяльності належить викладачу. Ефективність роботи викладача іноземної мови залежить від успішності опанування ним ідей модер-

нізації сучасної освіти (зміни цілей і результату навчання, скорочення обсягу обов'язкового для освоєння змісту, зміни методів і технологій засвоєння мінімізованого змісту навчання, індивідуалізації процесу навчання іноземної мови, зміни стандартів, програми навчальних планів з іноземної мови) та впровадження цих ідей в практику викладання іноземної мови.

5. Формування професійної компетентності викладача іноземних мов

Проблема ефективності, результативності педагогічного процесу може бути розв'язана лише за умови забезпечення високої компетентності та професійної майстерності кожного педагога. Педагог навчається протягом всього життя, отже рівень його професійної компетентності – це його знання, уміння, особистий досвід. Бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації отримані знання й досвід, професійна компетентність викладача потребує постійного розвитку й удосконалення.

Зарубіжні науковці (R. Boyatzis, D.C. McClelland) розглядають «компетентність» у галузі професійної освіти як сукупність таких її складових:

- концептуальної (наукової): розуміння теоретичних основ професійної діяльності;
- інструментальної: володіння базовими професійними вміннями;
- інтегрованої: здатність поєднувати теорію і практику під час вирішення професійних проблем;
- контекстуальної: розуміння соціального і культурного середовища, у якому здійснюється професійна діяльність;
- адаптивної: уміння передбачити зміни й заздалегідь бути до них готовим;
- комунікативної: уміння ефективно використовувати письмові й усні засоби в міжособистісному спілкуванні [20].

Сутність поняття професійної компетентності була предметом розгляду в роботах О. Антонової, В. Беспалько, О. Дубасенюк, М. Євтуха, І. Зязюна, Н. Кузьміної, О. Ломакіної, А. Маркової, В. Монахова, Н. Ничкало, С. Павлютенкова, А. Пискунова, М. Розова, В. Сластьоніна та інших.

Поняття «професійної компетентності» у вітчизняній педагогіці визначається як: «якість, властивість або стан фахівця, відповідність потреби, вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, займаній службовій посаді» [3, с. 21]. Компетентність також визначається як «сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки діяльності, використовувати інформацію» [8, с. 53].

В. Введенський під професійною компетентністю розуміє «здатність до ефективного здійснення професійної діяльності, зокрема швидкого оволодіння сучасними способами діяльності й успішне виконання своїх професійних обов'язків» [2]. Ю. Татур стверджує, що «компетентність фахівця з вищою освітою виражається у здатності до реалізації свого потенціалу в успішній творчій професійній діяльності, усвідомленні соціальної значущості та особистій відповідальності за результати цієї діяльності, а також у необхідності її постійного удосконалення» [11].

На думку В. Лозової, «компетентність викладача має інтегративну природу, її джерелом є різні сфери культури (духовної, громадської, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної тощо), вона вимагає значного інтелектуального розвитку, включає аналітичні, комунікативні, прогностичні та інші розумові процеси» [6].

Безпосередньо питання професійної компетентності викладача іноземних мов досліджувалися такими вченими, як С. Аверьянова, Т. Астафурова, Т. Балихіна, Н. Гез, О. Бігич, Н. Гальскова, О. Голотюк, І. Зимня, Л. Іванова, С. Ніколаєва, О. Соловова та інші.

Доведено, професійна компетентність викладача іноземних мов у вищій школі значною мірою визначається наявними в нього якостями, які сприяють його спілкуванню зі студентами, визначають швидкість і ступінь оволодіння останніх необхідними вміннями. Такий висококваліфікований та компетентний викладач добре розуміє свою суспільну відповідальність, успішно здійснює планування та постійний розвиток своєї діяльності, виступає ключовою фігурою у формуванні професійної компетентності студентів. Викладач іноземної мови має бути джерелом достовірних і коректних знань з предмету, носієм іншомовної культури, організатором продуктивної ситуативно-тематичної комунікації, що призводить до розвитку і виховання особистості студентів в цілому.

На думку С. Ніколаєвої, компетентність викладача іноземних мов утворена чотирма групами компетенцій: 1) іншомовною комунікативною компетенцією, до складу якої входять мовна, мовленнєва та соціокультурна компетенції; 2) власне професійною компетенцією, що поєднує філологічну, психолого-педагогічну та методичну компетенції; 3) іншомовною професійно-комунікативною компетенцією, у якій синтезовані мовна професійно орієнтована компетенція, мовленнєва професійно орієнтована компетенція та соціокультурна професійно орієнтована компетенція; 4) загальною компетенцією, яка об'єднує інструментальну, міжособистісну та системну компетенції [21, с. 15].

Отже, професійна компетентність викладача іноземних мов синтезує в собі, по-перше, загальні вимоги до педагога як до особистості, по-друге, особливості його професійно-педагогічної діяльності, по-третє, конкретний прояв цих властивостей, вимог, якостей, притаманних особистості, в діяльності окремого педагога.

Психолого-педагогічна компетентність передбачає здатність до педагогічної взаємодії зі студентами і має складатись із загальнокультурних, психологічних та педагогічних компетенцій. Загальнокультурні компетенції передбачають культурологічні, філософські, правові, економічні знання, знання про становлення людської особистості під впливом соціокультурних чинників, законів функціонування людини в суспільстві, уміння сформувати в учнів уявлень про багатоманітність соціокультурного простору, уміння створити ціннісно-мотиваційну базу для подальшого вивчення предмета «Іноземна мова».

Компонентами психологічних компетенцій є знання вікових психофізіологічних, ментальних особливостей студентів, закономірностей породження конфліктів, на міжнаціональній основі у тому числі, а також шляхи подолання таких конфліктів через навички міжкультурної взаємодії, знання узагальнених характеристик особистості студента: особливості функціонування пам'яті, мислення, уваги, загальних здатностей та характеру студента, уміння співвідносити подану інформацію з рівнем його мовленнєвого розвитку.

Підґрунтям для педагогічних компетенцій є знання теоретичних основ формування особистості, закономірностей перебігу педагогічного процесу, основ педагогічного менеджменту, обізнаність у проблемах планування навчально-виховного процесу, принципів функці-

онування педагогічної науки, уміння організувати процес навчання, виховання та розвитку особистості студента, узгоджувати зміст навчання з сучасними соціокультурними умовами, створювати умови для всебічного виховання творчої особистості для її успішної соціалізації.

Канадські дослідники (Н. Murray, Е. Gillese, М. Lennon, Р. Mercer, М. Robinson) під педагогічною компетентністю розуміють «не тільки знання свого предмета (змістова компетентність), але й педагогічні знання й вміння, до яких належать: комунікативність, вибір ефективних методів викладання матеріалу, забезпечення можливості для практики й зворотного зв'язку, вміння працювати з різними студентами» [15].

6. Іншомовна комунікативна компетентність як інтегральна характеристика професійної компетентності

Іншомовна комунікативна компетентність – це комплекс знань, умінь і навичок викладача, а також досвід їх використання, що дає можливість ефективно й продуктивно застосовувати іноземну мову для здійснення професійної діяльності. Ця компетентність становить інтегральну характеристику професійної компетентності, забезпечує її успішну реалізацію в різноманітних соціокультурних і педагогічних ситуаціях з урахуванням специфіки лінгвістичних, соціальних і морально-етичних норм та правил, а також вимог, що висуваються до досвідченого користувача іншомовного спілкування, та завдань, які покладаються на викладача іноземної мови [7].

У «Плані дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» (The European Indicator of Language Competence) іншомовна комунікативна компетентність розкривається через такі три компоненти:

– лінгвістичну компетентність: система внутрішньо засвоєних комунікантом знань щодо функціонування іноземної мови, що виявляється у їх використанні в мовленнєвій діяльності;

– соціальну компетентність: охоплює соціокультурну, соціолінгвістичну та професійну складові, які сприяють реалізації основної мети сучасної освіти, коли іноземна мова постає засобом соціокультурного розвитку особистості, збагачення знаннями нової культури;

– комунікативну компетентність: володіння властивими кожному висловлюванню правилами, що підпорядковуються загальним прави-

лам граматики, забезпечуючи здатність індивіда використовувати мову в процесі комунікації [16].

Під комунікативною компетенцію розуміється здатність спілкуватися усно і письмово з носієм конкретної мови в реальній життєвій ситуації. При цьому особлива увага приділяється смисловій стороні вислову, а не тільки правильності використовуваних мовних форм.

Термін «комунікативна компетенція», яким користуються дослідники, що працюють в галузі іноземних мов, вперше був запроваджений в науковий ужиток D. Hymes. Він визначив його як «знання, що забезпечують індивідові можливість здійснення функціонально спрямованого мовленнєвого спілкування, тобто того, що необхідно знати тим, хто говорить, для досягнення успіху в комунікації в середовищі іншомовної культури» [17]. На думку Н. У. Widdowson, до складу комунікативної компетенції викладача іноземних мов входять мовна, мовленнєва та лінгвокраїнознавча компетенції, що передбачає не тільки володіння всіма видами мовленнєвої діяльності (фонологічні, лексико-граматичні, соціолінгвістичні знання і вміння), але й культурою писемного й усного мовлення [23].

На практиці у професійній діяльності майбутній фахівець повинен активно співпрацювати із зарубіжними партнерами, представниками різних культур і рівнів професійної компетентності, мати уявлення про новітні науково-технічні досягнення в своїй виробничій сфері, використовуючи при цьому іншомовні джерела інформації [1]. Відомо, що володіння іноземною мовою не тільки розширює кругозір і загальний інтелектуальний рівень фахівця, але є інструментом, необхідним для вирішення певних професійних проблем, невід'ємним компонентом професійної компетентності майбутніх фахівців.

В умовах глобалізації суспільства та розширення міжкультурних контактів на передній план виходить соціокультурна компетентність викладача іноземних мов, адже він має спонукати студента не просто оволодіти іноземною мовою як засобом спілкування, а й продуктивно взаємодіяти з представниками інших мов і культур у соціокультурному просторі.

Слід зазначити, що викладач іноземної мови як культуромовна особистість, виступаючи інтерпретатором національної культури, також є співтворцем процесу залученості своїх студентів у культуру, що є

невід'ємною складовою будь-якого соціокультурного становлення і розвитку, дієвим каталізатором і, водночас, стабілізатором розвитку людського суспільства загалом. Він має не тільки бути здатним приймати участь у діалозі культур, бути взірцем мови, але, в першу чергу, бути генератором інноваційних культурних процесів, реципієнтом та ретранслятором іншомовних культурних імпульсів та явищ. Отже, викладач іноземної мови – це не тільки знавець іноземної мови, але й викладач цієї мови і культури, дослідник, творча культурна, варіативно мисляча особистість з розвинутим чуттям нового і прагненням до пізнання.

Лінгводидактична компетентність передусім, передбачає формування суто фахових та методичних компетенцій викладача іноземних мов. Вони пов'язані зі знаннями закономірностей функціонування мови у суспільному просторі, її провідних функцій, особливостей породження мовлення, взаємозв'язку між мовними й ментальними особливостями носіїв тієї чи іншої мови, набуттям навичок викладання предмета «Іноземна мова» з урахуванням його полікультурності, володіння системою методичних прийомів для уведення студентів у ситуацію міжкультурної комунікації, створеної у навчальних умовах; досконале володіння іноземною мовою як одним з засобів міжкультурної комунікації, основою для якого є полікультурність особистості як передумова успішності здійснення спілкування у процесі міжкультурної взаємодії.

Так, в основу дидактичної компетенції викладача іноземних мов входить набутий синтез знань (психолого-педагогічних, соціальних, загальноосвітніх); умінь (професійно-педагогічних, спеціальних, самоосвітніх); навичок творчої педагогічної діяльності, що трансформуються з потенційного в реальне, має діяльнісний характер і функціонує у вигляді способів діяльності, необхідних викладачу для проектування власної технології навчання студентів, конструювання логіки навчального і виховного процесу, розв'язання труднощів і проблем, нестандартного мислення, що в цілому сприяє підвищенню його самоосвіти й професіоналізму.

Особистісно-мотиваційна компетентність визначається наявністю особливих якостей викладача іноземної мови, що є обов'язковими для ефективної педагогічної діяльності в умовах міжкультурної вза-

емодії, серед них зазначимо такі: широка культурологічна освіченість викладача, ініціативність, дисциплінованість, поміркованість, педагогічна креативність, його активна життєва позиція, ціннісні орієнтири, гнучкість, чуйність, здатність до прогнозування та аналізу результатів власної педагогічної діяльності та ін.

Безумовно, роль викладача наразі змінюється. Якщо раніше він був єдиним джерелом інформації, то зараз має організувати навчальний процес так, щоб студенти самі пізнавали світ. Він, як і раніше, залишається лідером освітнього процесу, але й стає невидимим організатором. Викладач має зробити все так, щоб студенти самі дійшли висновків, саме тоді вони запам'ятовують суть. Відбувається перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на самостійну продуктивну навчальну роботу студента. На відміну від інформаційно-репродуктивної освіти, яка будується на моделі передачі студенту готових знань і культурно-історичного досвіду, продуктивна освіта передбачає шлях від постановки проблеми до її вирішення через звернення до теоретичних знань, накопичення особистого досвіду в процесі їх використання і, таким чином, до створення особистого навчального продукту. Так, студент перестає бути лише споживачем знань, він стає активним творчим учасником навчального процесу. Завдання викладача тепер не просто передавати знання, а бути фасилітатором, модератором, помічником, щоб навчити студентів самостійно здобувати інформацію.

В основі ціннісно-мотиваційного компонента педагогічної компетентності викладачів іноземної мови є загальнолюдські та педагогічні цінності. Загальнолюдські цінності – це світоглядні ідеали, моральні норми, які відображають духовний досвід усього людства. Вони становлять основу моральності особистості, являють собою єдність національних і загальнолюдських цінностей: доброту, увагу, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повагу, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей.

На думку І. Ісаєва, «педагогічні цінності – це сукупність ідей, принципів, правил, норм, що регламентують педагогічну діяльність і педагогічне спілкування. Вони дозволяють викладачеві задовольнити власні матеріальні, духовні та суспільні потреби, слугують орієнтиром його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичної мети освітньої діяльності» [5].

Власне професійна компетенція викладача іноземних мов передбачає органічне поєднання знань із дидактики, психології та методики викладання іноземних мов, що включає інновації у галузі конкретних методик викладання, використання сучасних освітніх технологій, засобів навчання, форм і способів роботи зі студентами. Професійна компетентність викладача іноземних мов у вищій школі впливає на формування професійної компетентності студентів, сприяє найкращому спілкуванню викладача зі студентами, визначає швидкість та рівень володіння студентами необхідними вміннями, реалізує суспільну відповідальність викладача, є запорукою успішного здійснення планування та постійного розвитку своєї діяльності.

Як відомо, професійна компетентність є підґрунтям, на якому базуються професіоналізм і його найвищий прояв – педагогічна майстерність, якої з досвідом роботи може досягти кожен викладач іноземної мови за умови постійного саморозвитку, самовдосконалення. У процесі своєї професійної діяльності викладач ЗВО повинен поєднувати науковий та навчальний компоненти із залученням студентів до наукових досліджень, тому проектна компетентність відповідає не тільки за проектування навчально-виховного процесу і передбачає його результати, але й за проектування та прогнозування власної наукової діяльності та наукової роботи студентів. Слід зазначити, що ефективна, плідна науково-дослідницька діяльність можлива за умов сформованої пізнавально-інтелектуальної (сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей, що дають змогу здійснювати пошукову діяльність, самостійно здобувати нові знання, приймати рішення) та дослідницької компетенції (оволодіння науковим мисленням, умінням спостерігати й аналізувати, виконувати дослідницьку роботу, аналізувати наукову літературу).

Рефлексивна компетентність викладача полягає у здатності аналізувати результати своєї діяльності, сформувати свій індивідуальний педагогічний стиль, досягти адекватної професійно-особистісної самооцінки, проектувати свої зусилля у площину професійного зростання та постійного самовдосконалення [4].

Отже, ефективність роботи викладача є одним з найважливіших чинників, який, разом з іншими, може значною мірою сприяти підвищенню (або, навпаки, зниженню) ефективності навчання студентів.

7. Висновки

Підводячи підсумок, слід зазначити, що модель SIOP – це модель професійного розвитку викладачів іноземних мов, які працюють з лінгвістично та культурно різноманітними студентами, що спрямовує викладачів іноземних мов на створення стратегій моделювання змісту предмету, які мають вплив на покращення вмінь та навичок володіння іноземною мовою та надає їм чітко сформульовану практичну модель навчання, що визначається як найкраща основа практики викладання іноземної мови. Модель SIOP об'єднує особливості ефективного навчання в одне ціле, інтегрує іноземну мову з навчанням професійної діяльності.

Моделі оцінювання ефективності викладання мають вплив як на якість освіти, так і на зміну ефективності самих педагогів, а також і на ставлення студентів до навчання. Немає сумніву, що проблема ефективності, результативності педагогічного процесу може бути розв'язана лише за умови забезпечення високої компетентності та професійної майстерності кожного педагога.

Отже, професійна компетентність викладача іноземної мови, будучи інтегральною властивістю особистості, виявляється в сукупності таких компетенцій, як: професійна (дидактична, психологічна, методична), лінгвістична (філологічна), комунікативна, інформаційна, соціокультурна, проектна, рефлексивна. Наявність комплексу цих компетенцій забезпечує ефективність професійної діяльності викладача іноземної мови та відповідає потребам сьогодення. Професійна компетентність педагога визначається професійними знаннями і вміннями, ціннісними орієнтаціями в соціумі, мотивами його діяльності, культурою, що виявляється у мові, стилем спілкування, загальною культурою, здібністю до розвитку свого творчого потенціалу, а також володінням методикою викладання предмету, здатністю розуміти і взаємодіяти із студентами, професійно значущими особистими якостями. Відсутність хоча би одного з цих компонентів руйнує всю систему і зменшує ефективність діяльності педагога.

Список літератури:

1. Абрамович Г.В. Суть іншомовної компетентності як мети та результату професійної технічної освіти. *Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки*. 2005. № 4. С. 120.
2. Введенський В.Н. Моделювання професійної компетентності педагога. *Педагогіка*. 2003. № 10. С. 51–55.

3. Гандрабура О. На шляху до компетентності. *Директор школи*. 2008. № 46. С. 21–22.
4. Желанова В.В. Використання технологій формування рефлексивної компетентності в процесі професійної підготовки вчителя початкових класів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2009. Вип. 27. С. 132–136.
5. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы: Воспитательный аспект. Москва : Издательский центр Академия, 2004. 208 с.
6. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. Харків : ОВС, 2002. 167 с.
7. Николаева С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 11–17.
8. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід, під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : КІС, 2004. 112 с.
9. Сафроненко О.И., Доля Е.В. Личность эффективного педагога в контексте качественного преподавания. *Интернет-журнал «Мир науки»*. 2016. Том 4. № 5. URL: <http://mir-nauki.com/PDF/54PDMN516.pdf>
10. Сафроненко О.И. Программно-методическое, технологическое и кадровое обеспечение качество многоуровневой системы языковой подготовки студентов неязыковых вузов. Ростов н/Д : ООО «ЦВВР», 2006.
11. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2004. № 3. С. 20–26.
12. Danielson Ch. (2013). *The Framework for Teaching Evaluation Instrument*. 2nd edition. Danielson Group. 45 p.
13. Dincer A., Goksu A., Takkac A., Yazici M. (2013). Common characteristics of an effective English language teacher. *The International Journal of Educational Researchers*, 2013, № 4(3).
14. Echevarria, J., & Short, D. (2004). Using multiple perspectives in observations of diverse classrooms: The sheltered instruction observation protocol (SIOP). In H. Waxman, R. Tharp, & S. Hilberg (Eds.), *Observational research in US. Classrooms: New approaches for understanding cultural and linguistic diversity* (pp. 21–47). Boston : Cambridge University Press.
15. Ethical Principles in University Teaching (1996). Murray H., Gillese E., Lennon M., Mercer P., Robinson M. Society for Teaching and Learning in Higher Education. 1996. 386 p.
16. The European Indicator of Language Competence. Report from the Educational Council to the European Council. Barcelona, March 2002. URL: <http://www.edu.language>
17. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J.B. Pride and J. Holmes (eds.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.
18. James H. Stronge (2011). *What makes good teachers good? Workshop Materials*. Virginia : The College of William and Mary Williamsburg.

19. Kareva V., Echevarria J. (2013). Using the SIOP Model for Effective Content Teaching with Second and Foreign Language Learners. *Journal of Education and Training Studies*. October, 2013. Vol. 1. No. 2.
20. McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence [Text]. *American Psychologist*. № 28. P. 1–14.
21. Nikolaeva, S.Yu. (2008). Fundamentals of modern methods of teaching foreign languages (diagrams and tables). Kiev : Lenvit, 258 p.
22. Robert J. Walker (2008). Twelve Characteristics of an Effective Teacher. A Longitudinal, Qualitative, Quasi-Research Study of In-ser.
23. Widdowson, H.Y. (1989). Knowledge of Language and Ability for Use. *Applied Linguistics*, 10/2, 128–137.

References:

1. Abramovych H.V. (2005). Sut' inshomovnoyi kompetentnosti yak mety ta rezul'tatu profesiynoyi tekhnichnoyi osvity [The essence of foreign language competence as a goal and the result of professional technical education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Psykholoho-pedahohichni nauky*, no. 4, p. 120. (in Ukrainian)
2. Vvedens'kyi V.N. (2003). Modelyuvannya profesiynoyi kompetentnosti pedahoha [Modeling of professional competence of a teacher]. *Pedahohika*, no. 10, pp. 51–55. (in Ukrainian)
3. Handratura O. (2008). Na shlyakhu do kompetentnosti [On the way to competence]. *Dyirektor shkoly*, no. 46, pp. 21–22. (in Ukrainian)
4. Zhelanova V.V. (2009). Vykorystannya tekhnolohiy formuvannya reflektyvnoyi kompetentnosti v protsesi profesiynoyi pidhotovky vchytelya pochatkovykh klasiv [Use of reflexive competence formation technologies in the process of professional training of primary school teachers]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Pedahohika i psykholohiya: zb. naukovykh prats'*. Vinnytsya: TOV firma «Planer», vol. 27, pp. 132–136. (in Ukrainian)
5. Isayev I.F. (2004). Professional'no-pedahogicheskaya kul'tura prepodavatelya vysshey shkoly: vospitatel'nyy aspekt [Professional-pedagogical culture of a teacher of higher school: educational aspect]. Moscow: Izdatel'skiy tsentr Akademiya, 208 p. (in Russian)
6. Lozova V.I. (2002). Formuvannya pedahohichnoyi kompetentnosti vykladachiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv [Formation of pedagogical competence of higher teachers of educational institutions]. Pedahohichna pidhotovka vykladachiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv: Materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf. Kharkiv: OVS, 167 p. (in Ukrainian)
7. Nikolayeva S.Yu. (2010). Tsili navchannya inozemnykh mov v aspekti kompetentnisnoho pidkhodu [Objectives of foreign language teaching in the aspect of competence approach]. *Inozemni movy*, no. 2, pp. 11–17. (in Ukrainian)
8. Ovcharuk O.V. (2004). Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: Svitovyy dosvid [Competence approach in modern education: world experience]. Pid zah. red. O.V. Ovcharuk. Kyiv: KIS, 112 p. (in Ukrainian)

9. Safronenko O.I., Dolya Ye.V. (2016). Lichnost' effektivnogo pedagoga v kontekste kachestvennogo prepodavaniya [Personality of an effective teacher in the context of quality teaching]. *Internet-zhurnal «Mir nauki»*, vol. 4, no. 5. Retrieved from: <http://mir-nauki.com/PDF/54PDMN516.pdf> (accessed 27 February 2021). (in Russian)

10. Safronenko O.I. (2006). Programmno-metodicheskoye, tekhnologicheskoye i kadrovoye obespecheniye kachestvo mnogourovnevnoy sistemy yazykovoy podgotovki studentov neyazykovykh vuzov [Program-methodical, technological and personnel ensuring of the quality of a multi-level system of language training students of non-linguistic universities]. Rostov n/D: OOO «TSVVR». (in Russian)

11. Tatur Yu.G. (2004). Kompetentnost' v strukture modeli kachestva podgotovki spetsialista [Competence in the structure of the training quality model of a specialist]. *Vyssheye obrazovaniye segodnya*, no. 3, pp. 20–26. (in Russian)

12. Danielson Ch. (2013). *The Framework for Teaching Evaluation Instrument*. 2nd edition. Danielson Group, 45 p.

13. Dincer A., Goksu A., Takkac A., Yazici M. (2013). Common characteristics of an effective English language teacher. *The International Journal of Educational Researchers*, no. 4(3).

14. Echevarria, J., & Short, D. (2004). Using multiple perspectives in observations of diverse classrooms: The sheltered instruction observation protocol (SIOP). In H. Waxman, R. Tharp, & S. Hilberg (Eds.), *Observational research in US Classrooms: New approaches for understanding cultural and linguistic diversity* (pp. 21–47). Boston: Cambridge University Press.

15. *Ethical Principles in University Teaching* (1996). Murray H., Gillese E., Lennon M., Mercer P., Robinson M. Society for Teaching and Learning in Higher Education, 386 p.

16. *The European Indicator of Language Competence*. Report from the Educational Council to the European Council. Barcelona, March 2002. Retrieved from: <http://www.edu.language> (accessed 27 February 2021).

17. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J.B. Pride and J. Holmes (eds.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, pp. 269–293.

18. James H. Stronge (2011). *What makes good teachers good? Workshop Materials*. Virginia: The College of William and Mary Williamsburg.

19. Kareva V., Echevarria J. (2013). Using the SIOP Model for Effective Content Teaching with Second and Foreign Language Learners. *Journal of Education and Training Studies*, October, vol. 1, no. 2.

20. McClelland, D.C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence [Text]. *American Psychologist*, no. 28, pp. 1–14.

21. Nikolaeva, S.Yu. (2008). *Fundamentals of modern methods of teaching foreign languages (diagrams and tables)*. Kiev: Lenvit, 258 p.

22. Robert J. Walker (2008). *Twelve Characteristics of an Effective Teacher*. A Longitudinal, Qualitative, Quasi-Research Study of In-ser.

23. Widdowson, H.Y. (1989). Knowledge of Language and Ability for Use. *Applied Linguistics*, 10/2, 128–137.